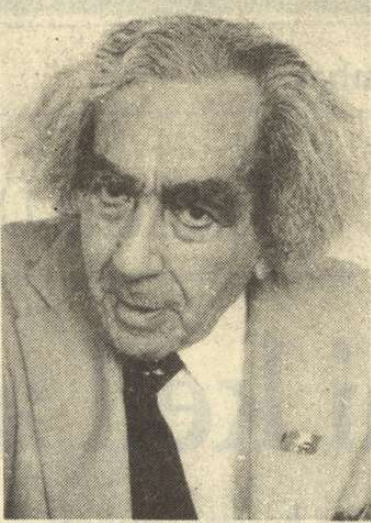

Faludy György

Jegyzetek a kor margójára

Szabadságharcunk emlékét Nyugaton a múlt században az tartotta ébren, amit Matthew Arnold, Björnsterne Björnson, Heine vagy Victor Hugo írt a magyarokról. Ugyanez történt 1956 után, de ezúttal még sokkal többen álltak ki a magyar ügy mellett, mint Bertrand Russell, Albert Camus, T. S. Eliot, Halldor Laxness, Ignacio Silone, Stephen Spender, Arnulf Overland, Arthur Koestler és a leghíresebb spanyol író és filozófus, Salvador de Madariaga.

Koestler és Madariaga annyiban különbözött a többitől, hogy míg am azok a magyar és emigráns írók kérésére tiltakoztak újra meg újra Kádár megszárlásai és tömlöcei ellen, addig ők ketten maguktól is kiálltak a nemzetközi fórumoknál, gyűléseken, rádión és televízióban. Ennek óriási előnye volt, mert bennünket, emigráns magyar írókat nagyon kevesen ismertek, míg az ő szavuknak, ha felhangzott a BBC-ben, vagy a Neue Zürcher Zeitung hasábjain, súlya és hitele volt a világ közvéleménye előtt.

Egyszer nehéz helyzetbe kerültünk a Nemzetközi PEN kongresszusán, ahol szóvá tettük a bebörtönzött magyar írók ügyét. A pesti delegátus azt állította: tévedünk, Bibó, Déry, Eörsi, Háy, Tardos és Zelk nincsenek letartóztatva. Nyugaton nem tudják elképzelni, hogy egy kormány képviselője így merjen hazudni, és bennünket vádoltak hisztériával. Később ugyan Boldizsár Iván elismerte, hogy öten a hat közül börtönben ülnek, de Bibó Istvánról ne beszéljünk. Bibó könyve nem jelent még meg, nem író, és így nemzetközi írókongresszuson nincs mit beszélni róla.

Madariaga ekkor átvette tőlünk Bibó védelmét. Azt hiszem, a riói kongresszuson történt, hogy ismét szóba hozta Bibó bebörtönzését, mire Boldizsár fújta a magát: könyve nem jelent meg, nem író, nincs róla mit tárgyalni. Közben azonban Londonban, közel 400 oldalon, Harmadik út címmel kinyomtattuk Bibó válogatott tanulmányait. A vastag kötet Madariaga táskájában volt. Elővette és felmutatta, Bibó írószövetségi igazolványával együtt. Ez elhallgattatta Boldizsárt, bár Bibót, sajnos, nem hozta ki a börtönből.

Salvador de Madariaga y Rojo, spanyol katonatiszt fia, 1886-ban született La Coruñában és hunyt el 92 évesen 1978-ban a svájci Locarnóban. Apja mérnöknek neveltette a párizsi egyetemen, de ő újságíró akart lenni, és 1921-től a Népszövetség sajtóosztályán dolgozott Genfben, majd a leszerelési ügyosztályt vezette ugyanott. 1928-tól az oxfordi egyetem spanyol irodalom és történelemtanára lett; e pozíciót néki alkották, mert spanyolt addig nem tanítottak Oxfordon.

Madariaga kora fiatalságától radikálisan liberális volt. Születése szerint spanyolnak, hite szerint a világ polgárának vallotta magát. A kommunistákat ugyanúgy megvetette, mint a fasisztákat meg a „nemzetieskedő idiotákat”, noha Angolok, franciák, spanyolok című könyvében 1928-ból remekül analizálta a három nép pszichológiai és szellemi különbségét. Spanyol mellett angolul, franciául és németül egyforma tehetséggel tudott írni, társalogni és szónokolni.

Mikor Spanyolországban 1931-ben kikiáltották a köztársaságot, őt, aki félig-meddig emigránsnak számított, azonnali washingtoni, majd francia nagykövetté nevezték ki. 1936-ban kitört Franco polgárháborúja és Madariaga azonnal Angliába költözött. Kezdetől fogva tudta, hogy a köztársasági oldalt a kommunisták tartják kezükben, és úgy nyilatkozott, hogy a két küzdő féltől matematikailag egyforma távolságra van. Az angol liberális napilapban, a Manchester Guardianben pedig kijelentette: Spanyolorzágnak mindegy, hogy jobb vagy bal halántékán lövi főbe magát. Ez a vélemény akkoriban oly ritka volt, úgyhogy általános felháborodást keltett.

A harmincas és a következő évtizedben írta történelmi munkái jelentős részét, köztük a Cuadro historico de las Indias két kötetét, ahol gögös hencsereg, sovinizmus és álszenteskedés nélkül mondta el végül a dél-amerikai spanyol világbirodalom növekedését és bukását. Még nagyobb siker és még több kritika érte a Ko-

lumbusz—Cortes—Bolivar trilógia szerzőjét. E könyvekben, kivált az utolsóban Madariaga azt is feljegyezte, amit száz éve tradicionálisan elhallgattak: a dél-amerikai szabadsághősök féktelen hatalomvágyát és gátlástalan pénzszerzéseit.

Érdekes, amit az addig genuainak tartott Kolumbuszról megállapított. A Génui Köztársaság anyakönyvei ugyanis maradéktalanul fennmaradtak. Ezekből kitűnik, hogy Columbus, Colonbo vagy hasonló nevű család ott nem létezett. Spanyol szárazföldön sem, viszont Mallorca szigetén több Colon nevű zsidócsalád volt ismeretes. Másik bizonyítékának ehhez Madariaga a levelet hozta fel, melyet a felfedező éppen 500 éve, 1494-ben írt Haiti szigetről Katolikus Ferdinánd királynak. Ebben Kolumbusz Áverroész, az arab filozófus emlékét dicséri, amiért azt írta, hogy „az Úr a Föld minden részét az ember lakásául rendelte” — ami őt tengeri utazásra biztatta. Mármint az arab szöveg. A latin fordításból ezt kihagyták. Melyik genuai vagy spanyol polgár tudott arabul ekkoriban, kérde Madariaga. És melyik mallorcai zsidó nem tudott?

Hírét a világban Madariaga nemcsak történelmi könyveinek, nemcsak annak köszönhetette, hogy ő volt Franco egyetlen méltó ellenfele, hanem előadásainak és cikkeinek a vezető angol, francia és német lapokban. A magyar üggyhöz, úgy gondolom, Mimi, a felesége, azaz a magyar származású Székely Emília vezette el. Még azt sem mondhatni, hogy mi, magyar emigráns írók befolyásoltuk. Ő maga szerezte be értesüléseit és ajánlotta fel mindenkori segítségét. Néhány cikkét itt egészükben kéne idéznem, hogy ítéletei helyességét bemutassam, amire nincs módomban. Alljon itt néhány szerény idézet cikkeiből.

Amikor Bertrand Russell azt javasolta, hogy Anglia lépjen ki a NATO-ból, mert „ötszáz évi szolgátság kevésbé szörnyű, mint egy atomháború”, Madariaga ezt írta az Irodalmi Újságban (1958. május 1.): „...Budapestben a Szovjetunió csupán materiális győzelmet aratott, amelynek értékét erősen lerontotta elszenvedett morális veresége. Moszkva legújabb sikerét viszont semmi sem ellensúlyozza... A két tömb közötti feszültség: abszolút feszültség. Moszkva taktikája abban rejlik, hogy a maga részéről maradéktalanul fenntartja a feszültséget, s ugyanakkor a feszültség csökkentésére igyekszik rábírnai a nyugati világot. Ezért minden nyugati politikus, aki a nemzetközi feszültség csökkentésének szükségességét hangoztatja — akarva, nem akarva — az ellenség malmára hajtja a vizet.”

A Neue Zürcher Zeitung 1967. november 2-ai számában „Ötven év forradalma Marx ellen” címen írt cikket, melyben nem szólamokra, hanem adatokra támaszkodva jóslta meg a Szovjetunió belső összeomlását. Ugyanekkor félelmes pontossággal analizálja a szovjet kommunizmus lényegét: „Egy tehetséges nép, melynek a Föld egyik leggazdagabb országa jutott osztályrészül, az élelmezés, lakás, szabad mozgás és információ terén elemi szükségét szenved, mert dogmatikus, szemellenzős és fontoskodó bürokraták kormányozzák, akik mindenre Marxnál, Engelsnél, Leninnél vagy Sztálinnál keresik a receptet, ahelyett, hogy az embereket, a javakat és a körülményeket néznék, vagyis azt, amiről szó van.”

Hasonlóan gyönyörű cikket írt a Guardianben (és az Irodalmi Újságban) Nagy Imréék kivégzésekor, „Budapesti gyilkosok” címmel. Egyébként az ötvenes és hatvanas években a magyar emigráns írók rendezte október 23-ai londoni ünnepségen ő volt a vezérszónok, és nem egyszer megríkatta az angol, észt, francia, lengyel, lett, litván, magyar és orosz közönséget. Máskor nemzetközi kérdéseket tett szóvá. Egyszer, amikor Franco ismét el akarta foglalni Gibraltárt, nagy párizsi gyűlésen utasította el a diktátor arcátlanságát. Gyűlés után barátai-val beszélgetett egy bárban. „Ha Spanyolország újra demokratikus lesz”, mondta hirtelen, „persze kiverjük az angolokat Gibraltárból”.

Oxfordi háza sok kis szobája tele volt műkinccsel és emlékekkel Unamunóról, Lorcáról, Roosevelttről, mindenkiről. Nagy öröm volt ott történelemről, irodalomról és a politikai események mellett festményekről, színekről, virágokról beszélgetni. Rózsakertjét és a zöldségest háza mögött ő maga ápolta. Kilencvenévesen, mikor már Locarnóban lakott, alkony előtt mindig kiment feleségével a tóhoz, hogy kedvenc növényei aznapi növekedését megfigyelje és a zöldeskék ködöt a tó felett, közvetlenül napszállta után. Munkaképesen, teljes szellemi frissességben élte meg kilencvenkettő évét. 1978. december tizennegyedikén éjjel hirtelen görcsös fájdalom lepte meg szívében. „Ez a vég”, szólta feleségéhez. Pár óta múlva halott volt.